

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.1193192

MAHMUT MAKAL'IN MEMLEKETİN SAHIPLERİ KİTABINDA TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA CEHALET VE BATIL İNANÇ ELEŞTİRİSİ

*The Criticism of Ignorance and Superstition in Mahmut Makal's Book
Memleketin Sahipleri within the Framework of Socialist Realism*

Gürhan ÇOPUR*

ÖZ: Mahmut Makal, Anadolu'yu ve köy yaşamını toplumcu gerçekçi bir bakışla gözlemleyerek Cumhuriyet dönemi öykücülüğümüzün serüveninde köy olgusunu dikkatlere sunar. Yaşam öyküsünden ve öğretmenlik deneyimlerinden beslenerek kurgulanan öykülerinde konu edindiği olaylar, dönem içerisinde birçok tartışmaya neden olmakla birlikte dikkatleri belirli bir noktaya yönelir. Sanatçı içine doğduğu ve yakından tanıdığı köy yaşamına, İvriz Köy Enstitüsündeki eğitiminin ardından öğretmen kimliğiyle dâhil olur. Öğrenciliğinde çeşitli yazılarını enstitü dergisi ve çeşitli dergilerle okura ulaştıran Mahmut Makal'ın köye dair gözlemlerini içeren yazıları *Varlık* dergisinde yayımlanmalarının ardından *Bizim Köy* adıyla kitaplaşırlar. Mahmut Makal, dönem anlayışı çerçevesinde romantik tavırla işlenen Anadolu'yu, realist bakış odağında trajik gerçekliğiyle eserlerine yansıtır. *Bizim Köy*'e kadar idealize edilmiş Anadolu imgesini yoksulluk, cehalet, batıl inanç gibi olumsuzluklar gerçekçiyle metne aktararak köy edebiyatına farklı bir boyut getiren sanatçı, 50'li yıllardan itibaren Türk öyküsünde toplumcu gerçekçiliğin öncü kalemlerinden olur. Böylelikle Cumhuriyet döneminde ivme kazanmış olan Anadolu teması Mahmut Makal ile farklı bir odağa kayar. Anı/öykü tarzındaki eserlerinde köy olgusu sert bir gerçeklikle, idealize edilmeden yer almıştır. Bu çalışmada sanatçının *Memleketin Sahipleri* adlı eserindeki batıl inanç eleştirisi ve cehalet izleği toplumcu gerçekçilik ışığında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mahmut Makal, Toplumcu Gerçekçilik, Memleketin Sahipleri, Batıl İnanç, Cehalet

ABSTRACT: Mahmut Makal observes Anatolia and village life with a socialist realist perspective and presents the village phenomenon in the adventure of Turkish storytelling in the Republican period. The events that are the subject of his stories, which are based on his own life story and teaching experiences, cause many debates during the period, but direct attention to a certain point. The author joins in the village life in which he was born and which he knows closely, as a teacher after his education at the İvriz Village Institute.

* Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ardahan, gürhancopur@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6854-005X

Geliş Tarihi / Received: 22.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 29.01.2023

Yayın Tarihi / Published: 20.07.2023

Conveyed his various writings to the readers through the institute magazine and various magazines during his studentship, Mahmut Makal's writings about his observations on the village were published in a book titled *Bizim Köy* after they were published in Varlık magazine. Mahmut Makal reflects Anatolia, which was treated with a romantic attitude within the framework of the approach of the period, in his works with its tragic reality in the focus of a realist perspective. The author, who brought a different dimension to the village literature by transferring the image of Anatolia, which was idealized in the period until *Bizim Köy*, with the reality of negativities such as poverty, ignorance, and superstition, has been one of the pioneers of socialist realism in Turkish stories since the 1950s. Thus, the Anatolian theme, which gained momentum during the Republican period, has shifted to a different focus with Mahmut Makal. In his works in the memoir/story style, the village phenomenon has been presented with a harsh reality, without idealization. In this study, the author's criticism of superstition and the theme of ignorance in his work titled *Memleketin Sahipleri* will be examined in the light of Socialist Realism.

Keywords: Mahmut Makal, Social Realism, Memleketin Sahipleri, Superstition, Ignorance

Giriş

19. yüzyılda ortaya çıkışıyla sanat ve edebiyatın düşünsel arka planında dramatik değişiklikleri de beraberinde getiren Marksizm, fikrî ve teorik temellendirmesini; “ekonomik teori üzerine oturtulmuş bir tarih felsefesi” (Moran, 2018: 43) olarak kurgular. En geniş yankısını Sovyet sanatında bulan Marksist düşünce, bu sistem içerisinde sanat ve edebiyatta parti hukuku ve ideallerini yansıtmaya hususlarının öne çıkarıldığı ve belirli sistematik düşünceler etrafında gelişmesi öngörülen toplumcu gerçekçiliğe evrilir. Plehanov, Jdanov, Lunarçarski gibi teorisyenlerin öncülüğünde yol alan bu düşünce sistemi, 1934 Sovyet Yazarlar Birliği Kongresinde daha önce Maksim Gorki'nin eserlerinde öne sürdüğü düşüncenin de geliştirilmesiyle partinin resmî sanat anlayışı olur. Toplumcu gerçekçiliğin öne çıkan özellikleri; politik bir programda temellenmesi, tezli bir edebiyat olması, kolektivizmi öne çıkarması ve sanatçıya sorumluluk yüklemesidir. Anlayış bir bakıma sanatçının üzerinde denetim mekanizması gibi işler. Özgürlük ve özerklik düşünceleri idealinde gelişen bu denetim, Sovyet aydınının yaratıcı edimini rejimin çizgisi içerisinde tutan önemli bir kontrol aygıtı haline gelir. Ahmet Oktay'ın toplumcu gerçekçiliğin tarihini anlattığı kitabında yer alan; “Parti, tüm görece özgürleşmeye ve özerkleşmeye rağmen yazın'ın üstündeki denetleyiciliğini hep korumuş, yazarlar ise; büyük çoğunlukla, bu denetimi varlıklarının ön koşullu olarak görmüşlerdir” (Oktay, 1986: 116) tespiti anlatılan durumu net bir şekilde açıklar. Sovyet sanatını önemli ölçüde domine eden toplumcu gerçekçilik, Türk edebiyatında Cumhuriyet sonrası periyotta halkçılık ilkesi paralelinde varlığını gösterir. Toplumcu gerçekçiliğin Türk edebiyatındaki gelişim

çizgisini Sovyet öykünmesi eleştirisinin dışına çıkararak, ikinci Dünya savaşı ve ülkemizde yarattığı sosyal-iktisadi sonuçlar üzerinden tahlil etmek daha gerçekçi olacaktır. Genç Cumhuriyeti var eden ve toplumu işaret eden kaidelerden Halkçılık ilkesi etrafında varlık alanı kazanan toplumcu gerçekçi bakış, dikkatini yoksul ve eğitimsiz Anadolu köylüsüne, taşraya ve şehirdeki küçük insana yöneltir.

Cumhuriyet dönemi öykücülüğümüzde/romancılığımızda romantik ve pastoral bir duyuşla işlenen köy olgusu; eleştirel anlamda köy gerçeği ya da Anadolu gerçeği etrafında şekillenen tartışmalar için Köy Enstitülü yazarları bekleyecektir. Köy ve kırsal yaşamın içinden gelen ve gerçekçi bakışı ilke edinmiş olan enstitülü yazarlar, enstitü dergileri başta olmak üzere çeşitli dergilerde yayımladıkları anıları, öyküleriyle dönemin siyasi tartışmaları ve çatışmaların merkezinde kalacak olan eserler vermeğe başlarlar. Ramazan Kaplan'ın; "Köy Enstitüleri (1940-1954) kanalından, köyün meselelerini yakından tanıyan ve bunu edebî eserlerde vermeye çalışan yeni bir nesil." (Kaplan, 1997: 133) olarak tanımladığı kuşağın öncüsü konumundaki Mahmut Makal, toplumcu gerçekçi bakışla köy olgusunu edebiyatımıza taşıyan, köy enstitülü yazarlardandır. Enstitüler, eğitim ve teknik konularda cehalete mahkûm köylüyü çağın gereksinimlerini özümsemiş bilgili ve üretken bireylere dönüştürecek eğitimcileri yetiştirecektir. "Köy okullarının ve Enstitülerinin örgütlenme yasası olan 4274 sayılı yasanın onuncu maddesiyle de Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin yalnız alfabe okutan öğretmen olmaktan çıkmaları sağlanmış, köyün her yönden eğiticisi ve rehberi olmuşlardır" (Makal, 2009: 48). Köyü ve köylüyü aydınlatma amacındaki enstitülü öğretmenler, aynı zamanda genç Cumhuriyetin değerlerini ve ilkelerini köye/kırsala taşımakla yükümlüdürler. Aldıkları eğitimin işlevsel sonuçları ve rasyonel düşünceyi önceleyen fikriyatlarıyla köylere, aydınlanma yolunun birer elçisi konumunda dönerler. Makal, köy öğretmenliği sırasında yaşadıklarından hareketle kaleme aldığı yazıların *Varlık* dergisinde yayımlanmasıyla dikkatleri üzerine çeker. Köy olgusunun idealize edilmiş pastoral bir tablo algısından çıkmasında Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı eserinin öncü bir rolü vardır. Anadolu'nun kalbindeki köylerde yaşanan yoksulluk, cehalet ve feodal anlayışın trajik sonuçlarını realist bir bakışla kaleme alan sanatçı, toplumcu gerçekçi öyküde yeni bir yol açmış olur:

"Makal'ın ilk örneğini ortaya koyduğu kitabın adına izafeten bu akıma sonradan "Bizim Köy Edebiyatı" da denecektir. Çünkü 1950'li yılların ortasından itibaren öncelikle *Varlık*, *Yeditepe* ve daha sonra *Ufuklar/Yeni Ufuklar* gibi

dergilerde köy odaklı bir edebiyatının diğer Enstitülü yazarlarca oluşturulmaya başlandığını görüyoruz” (Çankaya, 2013: 485).

Modern anlatı türlerinin ilk örneklerinin verildiği Tanzimat’tan, Cumhuriyet’e uzanan edebî yürüyüşte Nabizade Nazım, Ahmet Mithat Efendi, Mizancı Murat gibi yazarların eserlerinde yer verdiği Anadolu, ardılları olan sanatçıların eserlerinde farklı görünümde yer bulur. Gündüz Akıncı; “Bu romanlarda yurdumuzun geri kalmışlığı, Türk köylüsünün yoksulluğu, bilgisizliği ve bu yüzden çektikleri ele alınmış; yöneticilerin, aydınların umursamazlığı, adam sendeciliği gözümüzün önüne konmuş.” (Akıncı, 1961: 15) tespitini yapar. Cumhuriyet döneminde ise Anadolu, yenilikçi politikaların da etkisiyle olumlu bir atmosferde çizilir. Çünkü varoluş mücadelesinden henüz çıkmış ve genç Cumhuriyet’e yaşam vermiş toplumun morale, özgüvene ve millî hislerle örülmüş memleket bilincini işleyen bir edebî anlayışa ihtiyacı vardır. Böylesi bir atmosferde oluşan edebiyat görüşüne dayanan Anadolu imgesi de çoğunlukla idealize edilerek romantik tavırla işlenir.

Genç Cumhuriyetin odağındaki Anadolu, kalkınma planlarının, eğitim seferberliklerinin merkezinde yer alırken yaşam koşulları ve halkın içerisinde bulunduğu sosyolojik koşullar bu kanon içerisindeki eserlere yansımaz. “Anadolu’da ancak pastoral bir köy hayatı, idilik ve temiz bir aşk aranır ve bunlar idealleştirilir. Zaman zaman gerçeğe realistçe bakan yazarlar, şairler Anadolu’yu olduğu gibi göstermeye çalışmışlardır. Ama bu sahneler henüz azdır.” (Mollof & Tatarlı, 1969: 266). Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Vâlâ Nurettin gibi isimlerin öncülüğünde toplumun yararına kanalize edilen bir anlayışın yüzeye çıktığı yıllar, aydının Anadolu insanına bakış açısını toplumcu bir yapıya dönüştürecektir. Makal’ın eserlerinin dönemin edebî anlayışına etkisini Murat Belge şu cümlelerle anlatır:

“Ellilerde Mahmut Makal’ın *Bizim Köy*’ü Türk roman geleneğinde yeni bir çizginin başlangıç noktasını haber veriyordu: “Köy romanı” adıyla anılacak, hem kendisi, hem tartışması bugünlere kadar uzanacak olan yeni bir çizgi. Daha önce de Türkiye’de köy gerçekliği üstüne romanlar yazılmıştı (Nabizade, Yakup Kadri, Sadri Ertem vb.) Böyle bir “yeni” akımın adının konmasını gerektiren birkaç neden vardır. Bunlardan biri, “köy romanı” yazan kişilerin büyük çoğunluğunun şimdi kendilerinin de köy kökenli olmalarıdır” (Belge, 1998: 237).

Edebiyatımızdaki köy algısını ve köy konulu eserlerin bakış açısını büyük oranda etkileyen bu yapıtlar, bir bakıma yazarının yakından tanıdığı insanları anlatması, öğretmenliğin verdiği gözlem gücüyle bu toplumdaki aksayan yanları görebilmesi ve toplumu iyi tahlil edebilmesi gibi özelliklerin

etkisiyle yeni bakışı ve yönelimleri beraberinde getirir. Toplumcu gerçekçiler, halkın aydınlanması fikrini önceler ve anlatılarındaki karakterleri bu amaca göre kurgularlar. “Halkı bilinçlendirmek isteyen sanatçılar bu amaçla eserlerinde olumlu kahramanlar, ideal tipler, olması gerekeni temsil eden, gerçekliği sezen durumlar yaratmaya çalışırlar.” (Kaya, 2018: 243). Bu kahramanlar, Makal’ın öykülerinde köy öğretmeni olarak karşımıza çıkar. Yazarın çoğu yerde sözünü emanet ettiği öğretmenler aydınlık ve ilerici düşüncüyü temsil eden, cehalet ve feodal adetlere savaş açmış idealist bireyler olarak çizilir. Enstitülerin kuruluş amacı ve dönemin eğitim politikası çerçevesinde ilerleyen bu atılım, köyü ve köylüyü bir üst noktaya taşıma amacındadır. Enstitülü öğretmenler yenilikleri halka aşılama mükellefleridir. Dönemin eğitim politikasını ve öğretmenlerin bu noktadaki tavrını irdeleyen Aksakal, ümmet toplumundan yurttaşlığa geçişte öğretmenin rolünü şöyle açıklar; “Halk eğitilmeli, aydınlatılmalıydı. Böylece şehirlerden sonra kırsalda da iktidar ilerici güçlerin temsilcisi olan “öğretmen”in-dolayısıyla devletin-kontrolüne; halk ise ümmetlikten yurttaşlığın safına geçmeliydi.” (Aksakal, 2014:132-133). Devletin kırsaldaki temsilcisi konumundaki öğretmenin¹ geri ve yozlaşmış düşüncelere karşı giriştiği çok yönlü uğraş, enstitülü olmasının getirdiği misyon bilinciyle onları eserlerde idealize edilmiş tiplere dönüştürür. Yazarın benimsenmiş değerlerini temsil eden ve bu çizgide ilerleyen öğretmenler, yer yer ağa, din adamı ya da bağınaz fikirleri sürdürmekte direnen kişilerin engellemelerine maruz kalırlar.

Eserlerde yer alan karakterler kendi ağız özellikleri ve yöresel tavırlarıyla var olurken trajik ve dramatik özellikler ihtiva ederler. Bu tür eserlerde sıklıkla görülen aksaklıkların başında köylünün kurguya yansıyan şive ve ağız özelliklerini abartılı bir dille sunmaları ve mekânın sosyokültürel yapısına uygun çizilmeyen karakterlerin varlığıdır. *Memleket’in Sahipleri*²nde yer alan 19 öyküde yerel ağız kullanımı ölçülü, kahramanların düşünce dünyası ve temsil özellikleri başarılı biçimde işlenmiştir. Böylelikle karakterlerin köy yaşantısında eğreti duracak olan sloganvari söylemlere ve eylemlere girmesi sonucunda anlatının gerçek dışılığa kayması önlenmiş olur. “*Memleketin Sahipleri* eseri Makal’ın üçüncü eseridir. *Bizim Köy* ve *Köyümden* eserinin devamı niteliğinde olan

¹ Bahsi geçen çalışmanın ilgili bölümlerinde Aksakal, Mahmut Makal ve enstitülü yazarlardan örneklerle idealize edilmiş kimlikleri tartışırken çok partili sistem öncesinde ve sonrasında politik bir durum haline gelen konuyu eleştirel boyutuyla detaylıca irdeler.

² Bu çalışmada Mahmut Makal’ın *Memleketin Sahipleri* adlı kitabının Varlık Yayınları tarafından yayıma hazırlanan Aralık 1958 baskısı kullanılmıştır.

eser, Demirci köyü ve öğretmenlik yaptığı köylerde tuttuğu kısa kısa notların hikâyeleşmesiyle oluşur” (Erbaş, 2019: 170). Kitapta ayrı başlıklarla sunulan toplam 19 öykü yer alır. Kurgusal düzlemde köy öğretmenin/yazarın ağzından aktarılan olaylar, “itibari âleme ait her türlü görünüşü dışa aksettirmede aracı” (Aktaş 2003: 88) konumundaki kahraman anlatıcının olanaklarından yararlanır. Yeni bir türe işaret etmese de yazarın anılarının ve kişisel gözlemlerinin temel alındığı öykülerde kurgusal müdahalelerin varlığı sezilir. Zira Makal’ın köy olgusunu odağına alan diğer eserlerinde de bu özellikler söz konusudur. Yansıtmacı bir üsluba sahip olan Makal’ın eserlerdeki kurgusal unsurları saydam bir halde tutması ve okuru anı okuyormuş hissinden çıkarmama çabası gerçekçilik anlayışından kaynaklanır denilebilir.

Kitaptaki öyküler köyün yalnızca iktisadi konulardan kaynaklanan problemlerini aktarmazlar. Karşılaştıkları birçok olayı bâtil inançlarla açıklamaya çalışan köylünün, düzenbaz din adamları tarafından sömürülmesi dikkat çeker. Modern tıbbaya olan güvenin/inancın eksikliğinden ötürü, terk edilmeyen tedavi ritüelleri sonucunda kararlı yaşamlar göze çarpar. Köydeki insanlar akıllarının ermediği durumları kutsal bildikleri yatırlar aracılığıyla çözmeye çalışır, dileklerini yatırlara sunarlar. Bunlar gibi cehalet kaynaklı birçok olay, kitapta ironik bir dille anlatılır.

Tarihsel süreç boyunca dünyayı anlamlandırma ve tanıma konusunda sığ bilgilerle kuşatılmış köy insanının çaresizce sarıldığı batıl inançlar, çağdaş bilimlerle donatılmış köy öğretmenini büyük bir sorumluluğa yönlendirir. Bu noktada şekillenen toplumcu gerçekçi duyuşla kahraman anlatıcı, çoğunlukla yalnız başına sürdürmek zorunda kaldığı mücadelesinde feodalitenin temsilcileri ve halkın cehaletini kullananlar tarafından engellenmek istenir. Bürokrasi eleştirisinin de kısmen yer aldığı öykülerin odak noktası halkın cehaleti ve batıl inanışlara kıymet vermesidir denilebilir.

Kitapta; ‘Memleketin Sahipleri’, ‘Çocuk İşi’, ‘Büyü’, ‘Tanrı Sanatı’, ‘Derde Derman Niyetine’, ‘Yaşayan Ruhlar’, ‘Bozuntu’, ‘Kerpeten’, ‘Hamaylı’, ‘Bulutun Üstündeki’, ‘Zebani Meselesi’, ‘Kurban Üstüne’, ‘Cin Bahsi’, ‘Yatırlara Dair’, ‘Nazar Üzerine’, ‘Tabutun Askerleri’, ‘Gerçek Dünya’, ‘Oruç Hâli’, ‘Kazın Ayağı’, ‘Gılay Havası’ adında on dokuz öykü yer almaktadır. Öykülerin vaka zamanı çoğunlukla 50’li yılları kapsamakla birlikte geçmişe dair olaylar, öykülere taşınmış metin birimlerince (cönk vs.) vaka zamanına eklenir. İç Anadolu insanının yaşayışına odaklanan öykülerde Cumhuriyet’in başkentinin yakın yöresinde yer alan insanların durumu, eleştirel bir bakışla yansıtılır.

Gerçekten Anlatıya, Köy Gerçeğine Eleştirel Bakış

Kitapta yer alan ilk öykü olan *Memleketin Sahipleri*, esere adını verir. Öyküde, dinî bakımdan yetersiz bilgilere sahip köylünün yarattığı mitler ve kurguladığı kutsal öyküler etrafında vücut bulan dinsel yaşamları eleştirilir. Öyküye ironik bir anlatımla başlayan anlatıcı coğrafyayı egzotik bir atmosfer içerisinde sunar:

“Kayalık dere olan, ören denilen eski viranelerin bulunduğu yerler hakkında öyle söylentiler ve inanışlar vardır ki, bunları duyup dinleyen bu köyden kaçası gelir.. Afrika ormanlarındaki gibi yırtıcı hayvanlar, yılanlar olacak değil a, bizim çıplak toprakta. Olsa olsa cin, şeytan, yatır veya ölümsüzlüğün sırrına eren dedeler doldurur köşeyi bucağı.” (Makal, 1958: 3).

Köyün atmosferini gizemli bir havaya büründüren anlatıcı, gerçekte sebebini bildiği olayları alaya alarak aktarır. “Sınangılı yerler” olarak tanımlanan bu tekinsiz mekânlara uğramaktan imtina etmelerinin ardında “Kel Kız”, “Sır”, “Ervan” gibi varlıklar yatar. Köylüyü korkutan bu varlıkların Kur’an okunduğu zaman kötülük yapamadıklarına inanmaları ve bu varlıkların şerrine uğrayanların tedavi edilmesi, folklorik uygulamaları ve çeşitli meslek dallarını da beraberinde getirir: “Parpıcılık” (Makal, 1958: 6) adı verilen bu meslek dalı, insanları manevi boyutlu belalardan kurtarmak ve bunlardan gelebilecek kötülüklerden uzak tutmak konusunda ustalaşmış kişilerden oluşur. Yüzyıllardır uygulanagelen uygulamaları koruyan ve gelenek bağlamında muhafazakâr bir yapı teşkil eden köy, çeşitli inanışlarla süslediği halk hekimliğini nesilden nesile aktarır. İmkânsızlık zamanlarının mecburi uygulamaları olarak düşünülebilecek bu durum, tıbbın ve teknolojinin gelişimine karşın terk edilmez ve eski yöntemlere güven içerisinde itibar edilir:

“Dedeye gidenler memnun memnun geri dönerler de, aynı kasabanın içindeki doktorlara selâm bile vermezler. Hoş, doktorların onlara verdiği de yok ya...

Bizim üç aylık çocuğun bir huysuzluğu tuttu. Doktora götürdük, ilçeye. İlaç aldıktan sonra, şehrin Gıca mahallesindeki bir tanıdığım evine misafir olduk. Akşamüzeri çarşıdan eve dönünce anam müjdeledi: Müjde: Dede çocuğu iyileştirdi. Tokdüre boşuna götürmüştüz!” (Makal, 1958: 7).

Çocuğunun hastalığı için doktora başvuran ve doktorun verdiği ilacı içirdikten sonra yakınlarının evine misafirlığe giden ailenin, hastanın ilaç aldığını bildiği halde, mahalledeki yatırın/dedenin iyileştirdiğine inanması anlatıcıyı komik ve ironik bir duruma şahit kılmaktadır. Özellikle köy ve çevresinde gelişen bu tür olaylar, geleneklerine sıkı sıkıya sarılmış insanların yeni olanı ne kadar zor kabullendiğini gösterir. “Çocuk İş” adlı öyküde Sülman Ağa’nın, doğumu üç gündür gerçekleşmeyen, sancılardan bitap

düşmüş gelininin doktor tedavisinden daha fazla itibar edilen yöntemlerle doğum yaptırılma çabası anlatılır. Doktor yerine köyün hocasına giden aile, Hocanın içerisine okuyup üflediği fincandan geline su içirirler. Bu fincan, manevi gücüyle kadının ruhunu koruyacak ve doğumun gerçekleşmesini sağlayacaktır;

“Çünkü, bir kadın, bilhassa ilk çocuğunu doğuracağı zaman, ruhu öte dünyaya çağırılır. Günahlarını şeytan, sevaplarını da melâike olarak ruhla birlikte götürürler. Orada, ruhun gözü önünde günahla sevabı tartarlar. Tartıda, sevap fazla gelirse, ruh çabucak döner, doğum kolay olur. Ruh gelmeden beden doğuramaz...” (Makal, 1958: 11).

Anne, hocanın verdiği fincandan su içtikten sonra doğumu gerçekleştirir. Ne var ki yeni doğmuş bebeğin bakımı ve lohusa annenin korunması hususunda bilgisiz olan aile tarafından yapılan ihmaller neticesinde bebek ölür. Çare tekrar hocalarda aranır. Bu noktada yazar, hocaların insanların umutlarını sömürerek onlardan para kazanmasını, kadınları, tedavi adı altında, taciz edişini köylünün de bu istismara göz yumarak yapılanları şifa olarak kabullenmesini anlatır:

“Kuluz köleyiz size deyip kendilerini önlerine attıkları üfürükçülerin her işkencesine katlanmışlardı. Bu inanışla, muska parasını ödemeye bir tarla satmak, bir hocanın, kadının göğsünü tükürükleyip yazması, bir üfürükçünün kadını mahrem yerinden ovalaması vs. seve seve katlandıkları şeylerdi.” (Makal, 1958: 13).

Üfürükçü tabiriyle kötücül bir anlam katmanına taşınan bu sözde şifacılar, insanları yaptıklarının gerçekliğine inandırmak ve ritüellerini önemsetmek adına hastaları fiziksel ve zihinsel anlamda zor şartlar altında bırakırlarken dinî öğeleri kalkan olarak kullanırlar. Çoğunlukla tedavi esnasında ölen hastaları da günahkâr, günahının bedelini ödeyen ya da cinlere karşı zayıf kalmış olarak tanımlarlar.

Köy yerinde, altı ay içerisinde anne sütünden kesilinceye kadar ölmeyen çocuklar güçlü sayılmaktadır. Eğer bu aylardan sonra herhangi bir huzursuzluk, hastalık meydana gelirse köyün şifacısı Havva kadının yöntemleri devreye girer. Bebeğin yaşamsal anlamda önemli ve hassas olan bingıldak derisini jiletle kesmek suretiyle kan akıtılır ve böylelikle bebeğin vücudundaki pis kanın atıldığına, hasta bebeğin şifaya kavuştuğuna inanılır: “Havva kadın, kör jiletle (kimbilir neler görmüş geçirmiştir o jilet) bingıldığın derisini dilim dilim kaldırdı da pis kanı akıttı mı, gerçekten çocuk uyur. Ağlayacak kadar canı kalmaz zaten. Sarı tavuk bokunu da çaputa bulaştırıp yaraya yapıştırdı mı tamam” (Makal, 1958: 15). Bu uygulamanın yanı sıra çocukların dillerinin altını kestirmek geleneği de

yaygındır. Buna da *kurbağacık kestirmek* denilir. Geleneksel tıp ya da halk hekimliğiyle bağdaşmayacak ölçüde ilkel olan bu uygulamaları köylü hayli önemser ve bebeği olanlara yaptırımları konusunda baskı yapar. Köyde öğretmenlik yapan genç kadına, çocuğu için herkesin uyguladığı geleneksel önleyici yöntemlere başvurmadan imtina ettiği için tavrı alan köy kadınları çocuğun büyümeden öleceğine, başına bir iş geleceğine inanırlar. Ne var ki öğretmenin kararlı tavrı neticesinde kadınlar kendi doğrularını sorgulamaya başlarlar. Sağlıklı bir şekilde büyüyen çocuğu gözlemleyen kadınlar, yanlışlarını fark ederler:

“Öğretmen, onların çocuk bakımı hakkındaki bilgilerini düzeltmek ve çoğaltmak için gerçi bir kurs açmıştı. Fakat her fırsatta onları aydınlatmaktan geri durmadı. Yeri gelince hasta çocukların dertlerine derman oldu hareketlerini ve sözlerini de yetiştirdiği çocuk destekledi. Günler aylar geçtikçe, köyün kadınları kendi iki kere iki dört'lerinin doğru olup olmadığında şüpheye düşmeye başladılar” (Makal, 1958: 19).

“Büyü” adlı öyküde, köyde güzelliği dikkat çeken Emine'nin evliliğin ardından hastalanıp yataklara düşmesi büyü ve muskaya yorumlanır. Köyde güzelliğiyle nam salmış olan Emine'nin sevdalılarının muska yaptırıp evinin çeşitli yerlerine gömdüğü tanısını koyan hoca, muskaları bulabilmenin mümkün olmadığını fakat uygulanacak yöntemle Emine'nin hiç doğmamış gibi olacağını garanti eder:

“Üç koşam leylek bokunu kırk kere elekten geçirin. Kırklanan testiye atın. Üstüne su doldurup kaynatın. Önce bir kahve fincanı doldurup içirin geline, kaynayan sudan. Geri kalanını da tepesinden aşağı dökün. Su değmedik yer kalmasın bedeninde. Allahül Azim, anadan doğmuşa döner” (Makal, 1958: 23).

Hasta olmasına rağmen bu suyla yıkanan ve soğukta öylece bırakılan genç kadının durumu ağırlaşır ve orada canını teslim eder.

“Hastayı gerçekten kurtardı su. Fakat anadan doğmuşa döndürmedi. Suyla ıslatıldığı gece, hiç doğmamış gibi oldu...” (Makal, 1958: 23).

Genç kadının ölümüne sebep olan hoca ise kurbanın, ana-babasının günahını çektiğini söyleyerek kendi suçunu kutsallık izafe ettiği bir sebebe dayandırarak örtbas eder.

“Yaşayan Ruhlar” öyküsü, halkın ölülerine gösterdiği hürmetin ritüele dönüşmesini eleştirir. Ölülerinin kendilerini ziyaret edeceğine inanan ve bu durumu fantastik boyutlara taşıyan köylünün hazırlıkları ve kendi aralarındaki konuşmaları bilgisizlik ve eksik din eğitimini sorgular. Tıp ve maddî kaygılar üzerine yazılmış olan “Kerpeten” adlı öyküde, ilçe merkezinde dış doktorunun diplomasını kiralayarak dışçılık yapan İsa'nın ve

geleneksel yöntemlerle dişçilik yapan İbrahim'in arasında gelişen müşteri odaklı kampanya ve ucuzluk yarışına değinirken; "kerpeten tutamayan, bir damla kan görünce bayılan, fakat dişçi diplomasına sahip" (Makal, 1958: 37) Taki Bey'in varlığı ironik biçimde verilir. İlerde çürümesini önlemek amacıyla insanların sağlam dişlerini de çeken ve yerine takma diş yapan İbrahim ve İsa'nın halk nezdinde yararlı bir iş yaptığını inanılır ve bu yöntem oldukça müşteri bulur. "Kurban Üstüne" adlı öyküde apandisiti patlayan Kör Ali'nin, köy öğretmeninın ısrarıyla hastaneye yetiştirilip kurtarılması anlatılır. Yine aynı öyküde hastayı götürmek için ikna etmeye çalışan öğretmen, kendisini küçümseyen ve fikirlerini cahilce gören köylüden azar işitir. Köylü, Ali'nin rahatsızlığına bağırsak düğümlemesi tanısını koymuştur: "Bırak efendi cahil cahil lâf etme. Şu vaziyetinden doktora mı gidilir? Sonra, barsak düğümlemesine ne yapacak doktor? Şimdi Kömüğün koca avrat gelip bir ip düğledi-çözdü mü bir şeyi kalmaz onun... diyorlardı" (Makal, 1958: 63). Yaşlıların güngörmüşlüğü ve atadandeden öğrendikleriyle kendilerini iyileştirebileceğini düşünen köylü, öğretmeni reddederken olası bir ölüm durumunu da kadere bağlamaya hazırdır. "Cin Bahsi" öyküsünde insanlara hükmettiğine inanılan cinler hakkında köylünün inanışları anlatılır. Öyküde, günümüzde sara hastalığı olarak bilinen rahatsızlıktan mustarip gencin geçirdiği nöbetler cin tutması olarak açıklanır:

"Geçen yıl bir delikanlı, Haşim, yakayı bir cine kaptırmıştı ki günde üç kez cin tutardı. Yani bir anda yere yıkılıyor, avuçları yumulup ağzı köpürüyor ve bir saat kadar çabalyor. Görüp de müdahale eden olursa daha çabuk ayılıyor. Buna ilim sar'a mı der bilmem, bizde Cin tutması deniyor. Hâşim'in cinleri Sünnî değil de arsız cinsinden olduklarından hiçbir hoca dağıtıp çocuğu kurtaramadı ve çabuk hakkın rahmetine kavuştu..." (Makal, 1958: 73).

Gencin ölüm sebebi yine hocaların tanısıyla halka yayılır. Hocaların bilgisine ve maneviyatına baş eğmiş olan köylü, ailesinden birisinin geçmiş zamanda cinlere kötülük etmesinden ötürü cezalandırılan çocuğun akıbetini yalnızca Hocaların bildiği manevi güçlere bağlarlar.

Dinî kullanarak köylünün parasını ve emeğini sömürenlerin eleştirildiği "Hamaylı" öyküsünde, ciğerlerindeki ve karnındaki sorunlardan şikâyet eden Ali Ağa'nın çareyi hocaya hamaylı yazdırmakta araması ve hocanın, hastanın çocuklarını kendi işleri için çalışmaya mecbur etmesi anlatılır. Türkçe sözlükte; "muska" (2015: 1038) olarak tanımlanan Hamaylı hazırlama sürecinin uzun olmasından bahseden Hoca, tarlası ve ekinleriyle ilgilenemediğinden yakıdır. Aile, yardım dileğini açıkça ifade etmeyen Hocaya iş çabuk bitsin ve babaları hemen iyileşsin diye yardım eder.

Hocanın tarlasını eker, arpalarını sular, bostanını çapalar, burçağını yolarlar. Fakat aradan geçen beş aya karşın hocaya hamaylının bitip bitmediğini sormaya çekinirler. Beklenen aylar içerisinde kötülünen Ahmet Ağa ölünce artık hamaylıya gerek kalmadığını, onu istemediklerini söyleyen çocuklarına Hoca çok ciddi bir edayla şu öğüdünü verir: “Asın oğlum yukarıya. Ne olur ne olmaz. Sizler de onun belinden indiriniz... o yaşa gelince öyle olmayacağını kim bilir? Asın da Allah sizi korusun...” (Makal, 1958: 44). İrsiyet unsurunu kullanarak insanları korkutan Hoca, hazırladığı hamaylının parasını almakla kalmaz, insanların ona olan inancını pekiştirmiş olur. “Bulutun Üstündeki” öyküsünde yağmur duası için hazırlık yapan köylünün uygulamalarını detaylıca betimleyen anlatıcı, iklim olayları konusunda dahi muska yazabilen ve bu uygulamaları büyük bir tören havasında gerçekleştiren hocaların başarısızlığını anlatır. Doğa olaylarıyla ilgili bir başka öykü olan “Zebani Meselesi”nde güneş ve ay tutulmasına köylünün yüklediği anlamı ve ürettiği efsaneleri aktarır. Zebanileri kovmak için teneke çalanlara karşı kızan Kâkülsüzün ortanca oğlunun tabancasıyla güneşe ateş etmesiyle son bulan öyküde bilimsel olarak kanıtlanmış bir doğa olayının halen metafizik güçlere atfedilmesi eleştirilir. Köylünün modern tıba karşı güvensizliğini yansıtan bir başka öykü ise “Kazın Ayağı” öyküsüdür. Köydeki salgında hastalanarak boğazı şişen ve ateşlenen Ayşe'nin rahatsızlığına Kazboğan olarak tanı koyan ailenin hastanın ağır haline rağmen onu hastaneye götürmeme konusundaki inatları ve kendi tedavilerini uygulamadaki direnişleri anlatılır. Eleştirilen bir başka konu da kadının doktora gitmesi hususundaki taassuptur: “Yat be yavrum yerine. Yukarda koca Allah var. Senin benim dememinen yıldız çevrilmez. İş olacağına varır: Elifin hecesi var; çarenin nicesi var. Ben Kara İsmayıl kızımı tokdura götürdü de ölüsü şeerde kaldı dedirtemem. Ölürsen evde ölsün gözümün önünde.” (Makal, 1958: 108). Kızını tanımadığı doktora götürmek yerine köyün yaşlı kadınlarının yöntemleriyle iyileştirmeye çalışan, iyileşmezse de evinde ölmesini gerekli gören Baba, anlatıcı olan öğretmeni (oğlunu) sert bir şekilde azarlar.

Kitaptaki öyküler, halkın eğitimsizliğini nefsanî arzuları için suiistimal eden sözde hocalardan da bahseder. “Cin Bahsi” adlı öyküde tarla işinin dönüşünde köy kadınlarından birini yalnız yakalayan Cinder Mehmet Hoca, kadına musallat olur. Tecavüze yeltendiği sırada kadının akrabaları tarafından yakalanan Hoca, dayak yerken insanları, uydurduğu yalana inandırmayı başardığı için eli öpülerek ve özür dilenerek evine uğurlanır:

“Durun, beni dinleyin; cinleri başıma topladım konuşuyordun. O sırada bu kadın geldi. Cinler tuturdular Şu kadına şöyle şöyle söylemezsen bir daha sen çağırınca gelmeyiz dediler de, mecbur kaldım öyle söylemeye... Haşa! Sümme

haşa! Allah dedemiz görüp dururken gâvur da yapmaz öyle şeyi. Bizim kalbimizde Allah'la Kur'andan başkasına yer yok oğlum..." (Makal, 1958: 75).

Cinder Mehmet Hoca pişkin bir tavırla kadının ailesine açıklamalar yaparken eylemini dinî ve ilmi bir temele dayandırır ve köylüyü yaptığının yanlış olduğuna inandırır. İnsanların saf bir niyetle ölüye hürmetini kullanan ve bundan çıkar sağlayanların anlatıldığı "Yatırlara Dair" adlı öyküde ise köylünün yatır kültürü konusundaki hassasiyeti ve sorgusuz inancı eleştirilir. Köyün kenarında eski bir yatır ve bu yatıra gelenlerin armağanlarıyla geçinen Hoca'nın hikâyesidir. Yalnız yaşayan hocanın yanına bir gün tanrı misafiri bir hoca gelir. Yatıra gelen armağanları paylaşmaktan bıkan hoca da eşeğini misafire vererek zorla memleketine uğurlar. Yolda eşek hastalanır ve ölür. Eşeğin öldüğü yere mezar yapan yolcu, kısa zaman sonra burayı yatır zannedenlerin hediyeleriyle oldukça iyi duruma gelir. Öykünün sonunda eşeğin öldüğü yeri yatır olarak tanıtan hocanın yanına gelen diğeri, köyün kenarındaki kabrin de ölen eşeğin anasına ait olduğunu itiraf ederek insanların inancını ve saflığını nasıl kullandığını ifade eder. "Gerçek Dünya" adlı öyküde ahiret konusunu insanlara yalan yanlış masallarla anlatan hocanın durumu komik şekilde anlatılırken "Oruç Hali" adlı öyküde oruç tutan ahalinin gününün nasıl geçtiğini komedi unsuruyla aktarır.

İnsanların inanç konusundaki hassasiyetlerinin bilgisizlikle birleştiğinde sağlık, doğal olaylar ve iktisadi ilişkiler üzerinden sömürüye açık hale gelmesi bir köy öğretmenin gözünde aktarılır. Yer yer ironi ve komedi unsurlarının kullanıldığı öykülerde gerçeklik öncelenmiştir. Makal'ın köy gerçekliğine dair diğer kitaplarındaki gibi köylüye değil köylüyü kullanan ve onları cehalete mahkûm edenlere yönelik eleştirilerin satır aralarında verildiği *Memleketin Sahipleri*, akli ve eğitimi önceleyen zihniyeti ön plana çıkarır.

Sonuç

Eserlerinde sıklıkla köy yaşamı ve göy gerçeklerini vurgulayan Mahmut Makal, *Memleketin Sahipleri* adlı kitabında da bu konuyu cehalet ve batıl inanç ekseninde ele alır. Cehaletin inanç ve sağlık ile ilgili konularda yarattığı problemlere odaklanan eser, yazarın gözlemlerine dayanır. Öykülerde geçen vakalarda dikkat çeken unsur, yaşlıların ve kadınların eleştirilen olgulara sıklıkla itibar eden tipler olmasıdır. Gelenekle büyümüş ve inanç konusunda geleneğin şekillendirdiği söylemlere mahkûm kalmış bu kahramanlar, kısmen de olsa kırsala ulaşan modern sağlık imkânlarına sırt çevirerek kendilerine öğretilmiş olana hürmet ederler. Cehaletin taşıyıcısı konumundaki bu kahramanları bilgisi ve görgüsüyle aydınlatmaya çalışan

öğretmen, devletin yenilikçi yüzünü temsil eden ve cehalete savaş açmış bir tip olarak görünür. Yaşlıların ve kadınların pasif direnişiyle karşılaşan öğretmen, yer yer din adamları ve feodaliteyi temsil eden kişilerce tehditlere ve engellemelere maruz kalır. Anı-öykü türünde değerlendirilebilecek olan kitapta yer alan öyküler yazarın görev yaptığı köylerdeki gözlemlerinden beslenirler. Anadolu ve köy olgusunu romantik bir bakışla ele alan anlayışa karşı bir tepki niteliği taşıyan bir serinin üçüncü eseri olan kitaptaki öyküler toplumcu gerçekçi bakışın halkı aydınlatma ve halka öncülük etme prensiplerini anlatıcı üzerinden vermektedir. Hocaların, üfürükçülerin, sözde şifacıların sözüne sıkı sıkıya bağlanan köylülerin sömürülmesi öykülerin neredeyse tamamında yer alır. Eserde yer alan eleştirel bakış, toplumu küçümseme ve alaya almaktan uzaktır. Bu yönüyle acı gerçeklerin gün yüzüne çıkması olarak tanımlanabilecek bir tavra sahip olan yazarın insanı ve insanlığı öncelendiği söylenebilir. Makal'ın edebî anlayışını ve bakış açısını tam anlamıyla yansıtan *Memleketin Sahipleri* çizilen karakterler ve kurgusallığın gerçekle koşut ilerlemesi bakımından gerçekçi bir tavrı yansıtır.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Gündüz (1961), *Türk Romanında Köye Doğru*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- AKSAKAL, Hasan (2014), *Tanzimat'tan Günümüze Türk Politik Kültüründe Romantizm*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif (2003), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- BELGE, Murat (1998), *Edebiyat Üzerine Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇANKAYA, Erol (2013), “Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye ‘İçerden’ Bakış Doğuşu, Etkileri, Sonuçları”, *Turkish Studies*, 8.4, 473-488.
- ERBAŞ, Gülay (2019), *Mahmut Makal'ın Hayatı, Sanatı ve Edebî Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- KAYA, Elif (2018), “Toplumcu Gerçekçi Yazar Kemal Bilbaşar'ın Cemo Adlı Eserinden Yansıyan Anadolu”, *Folklor/Edebiyat*, 24.95, 241-260.
- KAPLAN, Ramazan (1997), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MAKAL, Mahmut (1958), *Memleketin Sahipleri*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- MAKAL, Mahmut (2009), *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür, İstanbul.
- MOLLOF, İbrahim, TATARLI, Rıza (1969), *Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Marksist Açından Türk Romanı*, Habora Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna (2018), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gürhan ÇOPUR

OKTAY, Ahmet (1986), *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, BFS Yayınları, İstanbul.

Türkçe Sözlük (2011), TDK Yayınları, Ankara.